

Handel i marginalen

*Den judiska småhandeln och lokalsamhället i Åbo
i slutet av 1800-talet*

Under 1800-talets andra hälft ökade såväl utbudet som efterfrågan på konsumtionsvaror i Finland kraftigt.¹ Som ett svar på den växande efterfrågan – framför allt på den som de lägre samhällsklassernas växande konsumtion innebar – spelade småhandeln på städernas torg och marknader en viktig roll. Denna typ av småhandel har, som bland andra Ian Mitchell påpekat i sin bok *Tradition and Innovation in English Retailing, 1700 to 1850*, genom tiderna väckt motstridiga reaktioner. Å ena sidan har småhandeln fyllt en konkret funktion och stått för ett viktigt inslag i lokalsamhällenas vardagliga handelsutbyte, å andra sidan har allmänheten i regel haft en nedlåtande syn på denna handelsform.² Såväl handeln som sådan som de människor som försörjt sig på den har betraktats med en viss misstänksamhet, och i det folkliga medvetandet har handeln uppfattats som ett oheidersamt sätt att försörja sig på och kopplats till negativa stereotypier.³ Ett typiskt drag för denna typ av småhandel har varit att etniska och religiösa minoriteter har spelat en viktig roll inom den, och att den samtidigt har erbjudit minoriteterna försörjningsmöjligheter.⁴

Uppsatsen är skriven inom projektet Kommuniserande konsumtion: kringvandrade försäljare och kulturmöten i Finland 1800–1940, som finansieras av Svenska litteratursällskapet (2016–2018).

1. Kati Mikkola & Laura Stark, 'Himotut ja halveksitut kulutustarvikkeet', *HAik* 107 (2009:1), s. 4–5.
2. Ian Mitchell, *Tradition and Innovation in English Retailing, 1700 to 1850* (Farnham 2016), s. 62.
3. Se t.ex. Laura Ekholm, 'Heikinkadun juutalaiset vaatekauppiat. Juutalaiset tekstiilialan yrittäjät 1900-luvun alun Helsingissä', Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyden historiaan Suomessa*, Historiallinen Arkisto 120 (Helsinki 2005), s. 168.
4. Mitchell, *Tradition and Innovation in English Retailing*, s. 62.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Också i 1800-talets Finland hade etniska minoriteter en synlig roll inom småhandeln, något som delvis var en följd av att landet 1809 hade blivit ett särförvaltad storfurstendöme inom det multietniska ryska kejsardömet. En särskild form av etnifierad handel uppstod genom en rysk förordning som utfärdades 1858. Denna gav soldater som hade fullföljt sin tjänstgöring inom den ryska armén rätt att stanna kvar och bosätta sig på den ort där de varit stationerade, under förutsättning att de uppvisade ett avskedsintyg från armén och pass eller rese-dokument utfärdat av en rysk myndighet.⁵ Bland dem som stannade kvar fanns förutom etniska ryssar, tatarer och andra etniciteter även judar, vilket innebar att det för första gången i historien uppstod civila judiska samfund i Finlands garnisonsstäder. I Åbo bildades ett sådant på 1870-talet, och staden kom därmed att kopplas till det för många europeiska städer typiska mönster där det i stadsrummet fanns en särskild plats för judisk handel. Det judiska samfundet i Åbo hade rötter i Polen, Litauen och Novgorod, och var till sin storlek anspråkslöst. Genom att dess medlemmar till en början i huvudsak försörjde sig på småhandel på stadens så kallade ”narink”, kom lokalsamhällets majoritetsbefolkning dock i kontakt med samfundet i vardagen.⁶

I den här uppsatsen analyserar jag hur lokalsamhället i Åbo förhöll sig till den judiska handeln och de judiska månglarna i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Uppsatsen utgår teoretiskt från att handeln med använda kläder, som under den första tiden var judarnas huvudsakliga försörjningskälla, samtidigt både fyllde en viktig funktion i stadens konsumtionslandskap och väckte negativa associationer. Socialhistoriker och antropologer har inkluderat handeln med begagnade kläder i de yrken som de kallat *infamous* eller *pariah occupations*. Dessa omfattade sådana verksamheter som å ena sida var nödvändiga för ett fungerande samhälle, men som å andra sidan gärna överläts åt grupper som av olika orsaker redan avvek från normen och befann sig i samhällets utkant. Till sådana grupper hörde ofta till exempel etniska och religiösa minoriteter, som majoriteten försökte hålla kvar i margi-

5. Förordning 29.3.1858, i *Samling af Plakater, Förordningar, Manifeste och Påbud samt andre allmänna handlingar hwilka i Storfurstendömet Finland sedan 1808 års början ifrån trycket utkommit. Sjuttonde delen. 1858–1859* (Helsingfors 1862), s. 46–48; Tapani Harviainen, 'Suomen juutalaiset', Markku Löytönen & Laura Kolbe (toim.), *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit* (Helsingfors 1999), s. 333.

6. Ekholm, 'Heikinkadun juutalaiset vaatekauppiat', s. 168.

nalen genom att konstruera och upprätthålla föreställningar om gruppen som ett ”främmande” element i lokalsamhället.⁷

Syftet med uppsatsen är att analysera på vilka sätt den här typen av exkluderande mekanismer kan urskiljas i relationerna mellan lokalsamhället i Åbo och de judiska månglarna. Frågan diskuteras utifrån följande fyra teman: 1) de statliga lagar och förordningar och den lokala reglering som styrde den judiska handeln, 2) den judiska handelns plats i det fysiska stadsrummet, 3) lokalpressens rapportering om handeln, och 4) de lokala köpmännens och hantverkarnas förhållning till de judiska månglarna.

Källorna består i huvudsak av de lagar och förordningar som reglerade judarnas rätt att idka handel, de lokala myndigheternas arkiv och tidningspressen. Nationalbibliotekets digitala tidningsbibliotek, som gör samtliga dagstidningar som publicerats i Finland fram till 1929 öppna och sökbara, är en fruktbar resurs när man vill skapa en överblick över de sammanhang i vilka den judiska handeln i Åbo diskuterades i den lokala pressen och över de samtida begrepp som användes i diskussionen.⁸ Det bör dock framhållas att de perspektiv som synliggörs i detta material till övervägande del representerar majoritetsbefolkningen, närmare bestämt de statliga och lokala myndigheterna och affärsidkarna. De judiska månglarnas egen röst är svåråtkomlig i källorna, liksom den syn som konsumenterna hade på handeln. Därmed är det skäl att betona att svaren på de frågor som ställs i artikeln i huvudsak representerar myndigheternas, de lokala affärsidkarnas och pressens ställningstaganden.

Historiker i Finland har inte tidigare riktat särskilt stort intresse mot den form av etnifierad småhandel som står i fokus i den här uppsatsen. Trots att källmaterialet visar att den judiska handeln stod för ett synligt inslag i det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets Åbo, och att den debatterades i olika sammanhang, nämns den exempelvis inte alls i det relativt omfattande kapitlet om handeln i Åbo som ingår i Eino Jutikkalas *Turun kaupungin historia 1856–1917*.⁹ Inte heller

7. Anton Blok, *Honour and Violence* (Cambridge 2001), s. 44–68. Personer som utförde sådana arbeten var ofta rörliga, eftersom efterfrågan på arbetet var säsongbetonat men krävde specialfärdigheter.

8. Finskt historiskt tidningsbibliotek: <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>.

9. Eino Jutikkala, *Turun kaupungin historia 1856–1917. Ensimmäinen nide* (Åbo 1957), s. 334. Jutikkala nämner visserligen handeln med begagnade kläder, men däremot inte att försäljarna var judar.

historieskrivningen om det judiska samfundet i Finland har lyft fram småhandeln i Åbo, med undantag för några korta omnämmanden.¹⁰ Mest ingående har den judiska handeln behandlats av Jacob Seela i två kortare populära artiklar. Den första ingår i tidskriften *HaKehila*, som ges ut av judiska församlingen i Helsingfors, den andra i en antologi om synagogan i Åbo.¹¹ Narinken i Åbo har således rönt avsevärt mindre uppmärksamhet än sin större motsvarighet i Helsingfors, som också lever kvar i det kollektiva medvetandet exempelvis genom namnet Narinktorget och Helsingfors stadsmuseums årsbok *Narinken*.¹²

I ett vidare historiografiskt perspektiv bidrar flera faktorer till att förklara historikernas svaga intresse för den etnifierade handeln, som i storfurstendömet 1800-tal förutom judar bland andra inkluderade etniska ryssar, muslimska tatarer och rysk-karelska gårdfarihandlare som majoritetsbefolkningen kom i kontakt med genom småhandeln.¹³ En förklaring står att finna i det nationella paradig som präglade historieforskningen i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, och som senare övergick i en metodologisk nationalism som även den bidrog till att osynliggöra etniska minoriteter.¹⁴ I Finlands fall innebar den nationella blicken bland annat att historiker tenderade att underbetona den etniska mångfald som präglade storfurstendömet särskilt

-
10. Narinken i Åbo nämns i förbigående i t.ex. Laura Ekholm, 'Toimeentulo', Dan Kantor et al., *LeChaim! Kuvia Suomen juutalaisten historiasta* (Helsinki 2006), s. 105.
 11. Jacob Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', *HaKehila* 2005:2, s. 9–12; Jacob Seela, 'Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi. Turun juutalaisen yhteisön elämää ensimmäisen vuosisadan aikana (1875–1975)', Juhani Kostet & Marita Söderström (toim.), *Turun synagoga* (Helsinki 2012), s. 16–20.
 12. Om narinken i Helsingfors, se t.ex. Laura Ekholms doktorsavhandling *Boundaries of an Urban Minority. The Helsinki Jewish Community from the End of Imperial Russia until the 1970s* (Helsinki 2013), s. 85–97. Ekholm studerar judiska klädhandlare i Helsingfors, men fokus ligger på affärsidkare och på en senare tidsperiod än här. Se även Ekholm, 'Heikinkadun juutalaiset vaatekauppiat'.
 13. Nordiska etnologer lyfte på 1980-talet fram att gårdfarihandel erbjuder en fruktbar utgångspunkt för att studera kulturmöten. Se t.ex. Göran Rosander, *Gårdfarihandel i Norden. En översikt över en gammal handelsform* (Stockholm 1980), s. 9, 64–71; Nils Storå, 'Ostkarelsche Wanderhändler als Kulturvermittler in Finnland', *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte* 32 (1989), s. 34. Även om Rosander och Storå skriver om gårdfarihandel kan samma princip tillämpas på marknads- och torghandel.
 14. Se Miika Tervonen, 'Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta', Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (toim.), *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu* (Helsinki 2014), s. 137–162.

under den ryska tidens sista årtionden.¹⁵ En annan förklaring till den etnifierade handelns osynlighet är sannolikt det ointresse som historieforskningen länge visade för ”den vanliga människans” existensvillkor, till vilka exempelvis den vardagliga konsumtionen kan räknas.¹⁶

Sedan början av 2000-talet kan man inom historieforskningen skönja ett förnyat intresse för såväl Finlands mångkulturella historia som för förhållandet mellan etnicitet och underordnade positioner.¹⁷ Det sistnämnda temat har teoretiskt behandlats exempelvis i den av Antti Häkkinen, Panu Pulma och Miika Tervonen redigerade antologin *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, som utkom 2005. Den mikrohistoriska forskningsansatsen har i sin tur bidragit till att skifta historieforskningens fokus från de högre samhällsklasserna och det politiska beslutsfattandet mot vardagen – den ”vanliga människans” livsvillkor och erfarenheter, vanor och agerande.¹⁸ En kombination av dessa två förhållningssätt, som dels beaktar den etniska mångfalden, dels den vardagliga handelsverksamheten på lokalt plan, kan således belysa den etnifierade handelns mekanismer på 1800-talet från nya perspektiv.

Från ryska armén till månglare i lokalsamhällets utkant

De första judarna som fått avsked från den ryska armén bosatte sig i Åbo i slutet av 1860-talet.¹⁹ Den 1858 utfärdade förordningen nämnde inte religionstillhörighet, men eftersom judar sedan 1830-talet hade tjänstgjort i den ryska armén var tolkningen att rätten att stanna även gällde dem, liksom deras hustrur, änkor och barn. Detta innebar att

15. Matti Klinge, 'Venäläisyydestä Suomessa', Pauli Kurkinen (toim.), *Venäläiset Suomessa 1809–1917* (Helsinki 1984), s. 14–15. Klinge lyfter fram att särskilt den ryska militärens närvaro bidrog till mångkulturaliteten.

16. John Brewer, 'Microhistory and the Histories of Everyday-life', *Cultural and Social History* 7 (2010:1), s. 90.

17. Se t.ex. Mats Wickström & Charlotta Wolff (red.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekler*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 803 (Helsingfors 2016).

18. Brewer, 'Microhistory and the Histories of Everyday-life', s. 90. Andra inriktningar inom historievetenskapen som under de senaste årtiondena bidragit till att belysa vardagen är den anglosaxiska nya socialhistorien och tysk *Alltagsgeschichte*.

19. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 9. Redan 1862 bad ryska militärmyndigheter guvernören för Åbo och Björneborgs län meddela dem huruvida det i Åbo fanns judiska soldater som avslutat tjänstgöringen. Frågan vidarebefordrades till magistraten som gav ett nekande svar.

judar för första gången i Åbos historia kunde bosätta sig i staden som civilpersoner. Samtidigt stod förordningen i strid med det så kallade judereglemente från 1782 som stadgade att judar i det svenska riket endast hade rätt att bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping – senare även i Karlskrona. Reglementet hade enligt finländsk rättsuppfattning förblivit i kraft i Finland efter skilsmässan från Sverige 1809. Motstridigheten mellan den ryska förordningen och judereglementet var något som skulle skapa debatt under hela storfurstendömet.²⁰

Merparten av de judar som efter avslutad tjänstgöring inom armén slog sig ner i Åbo var födda och uppvuxna i fattiga förhållanden i Ryssland. De hade vid 11–12 års ålder placerats i militärskolor för judar (så kallade kantonistskolor), varefter de vid fyllda 18 år hade påbörjat sin 25 år långa aktiva tjänstgöring.²¹ Enligt den muntliga tradition som levt kvar bland de finska judarna hade kantonistsoldaterna förlorat kontakten till sin hemort, samtidigt som levnadsförhållandena för judarna i det sena 1800-talets Ryssland var förhållandevis dåliga. Mot den bakgrunden är det sannolikt att få ville återvända efter militärtjänstgöringen. Förordningen av år 1858 stadgade att de avskedade soldaterna hade rätt att försörja sig och sin familj, men den tog inte ställning till hur. En närmare bestämning av detta blev aktuell först när en näringsförordning som följde näringsfrihetens principer utfärdades i storfurstendömet Finland 1868.²² I det sammanhanget blev det nödvändigt att reglera hur 1858 års förordning skulle förhålla sig till förordningen från 1868.

Frågan reglerades i en förordning som utfärdades 1869, det vill säga vid samma tid som de första judarna bosatte sig i Åbo.²³ Den stadgade att såväl soldater i tjänst i ryska armén som avskedade soldater utan att betala skatt hade rätt att handla med bröd och med hantverk och

20. Se t.ex. Rita Bredefelt, 'De judiska minoriteterna i Sverige och Finland – olika men ändå lika', Lars M. Andersson & Carl Henrik Carlsson (red.), *Från sidensjalar till flyktningmottagning. Judarna i Sverige – en minoritets historia*. Opuscula Historia Upsaliensia 50 (Uppsala 2013), s. 54–56; Jari Hanski, *Juutalaisviha Suomessa 1918–1944* (Jyväskylä 2006), s. 35–36.

21. Om den ryska arméns kantonistsystem och dess betydelse för forrådet av de finländska judarnas identitet, se André Swanström, *Judarna och toleransens psykohistoria i storfurstendömet Finland 1825–1917*. Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi, Meddelanden 47 (Åbo 2016), s. 15–19.

22. Harviainen, 'Suomen juutalaiset', s. 155; Hanski, *Juutalaisviha Suomessa*, s. 35–36.

23. Förordningen specificerade hur förordningen från 1858 skulle tolkas i förhållande till den förordning (moment 24) som utfärdats 24.2.1868 angående handel och näringar i storfurstendömet.

andra slöjdalster som de själva hade tillverkat. Sådan handel förutsatte endast att de, eller deras hustrur och änkor, gjorde en anmälan hos vederbörande polismyndighet om att de ville idka sådan försäljning. För rätt att sälja från stånd eller diskar på torg och andra handelsplatser krävdes däremot att de betalade en avgift som motsvarade den som krävdes av "landets egne inwånare". Om en avskedad soldat ville idka handel i större omfattning, det vill säga månglerirörelse, måste han ytterligare göra en anmälan hos magistraten och betala en "wiss efter omständigheterna lämpad" avgift som gav honom en tillståndsbiljett som var i kraft till utgången av respektive år.²⁴

Förordningarna gav alltså de före detta soldaterna möjlighet att försörja sig, samtidigt som de innehöll paragrafer som kraftigt begränsade hur detta kunde ske. De som berördes av förordningarna saknade exempelvis rätt att grunda verkstäder, slå sig samman eller utöva hantverkaryrke i "större omfång". De former som den judiska handeln tog i slutet av 1800-talet påverkades särskilt av att de hade rätt att sälja endast vissa varor, även i det fall att de drev månglerirörelse. De tillåtna varorna räknades detaljerat upp i 1869 års förordning och bestod av "bröd och andra bageritillverkningar, bär och frukter, cigarrer, papyrosser, tändstickor, nyttjade kläder och skoplagg samt hvarje-handa begagnade persedlar".²⁵

Möjligheterna för de judar som slog sig ner i Finland i slutet av 1800-talet att idka näring begränsades och reglerades alltså kraftigt av lagar och förordningar. Regleringen tvingade judarna som grupp in i en smal nisch, som förvisso samtidigt erbjöd dem en möjlighet att försörja sig på. På längre sikt begränsades handeln delvis också av att judarna inte fick medborgarrätt i Finland före självständigheten, trots att frågan sedan början av 1870-talet debatterades i lantdagen.²⁶ På denna punkt befann sig judarna i en mera ofördelaktig position än

24. Förordning 30.6.1869, *Storfurstendömet Finlands Författningssamling för 1869* (Helsingfors 1870), ark 17:3. Även underofficerare och soldater i tjänst kunde med sitt befäls tillstånd anhålla om rätt att idka mångleri.

25. Förordning 30.6.1869, *Storfurstendömet Finlands Författningssamling för 1869* (Helsingfors 1870), ark 17:3. En soldat i tjänst som ville sälja hantverksalster måste därtill uppvisa sin överordnades intyg på att han själv tillverkat varorna.

26. Utvecklingen i Finland avviker från det generella mönster i 1800-talets Europa som gav judarna i de flesta länder fulla medborgerliga rättigheter. I Danmark skedde detta 1849, i Norge 1851 och i Sverige 1870. Bredefelt, 'De judiska minoriteterna i Sverige och Finland', s. 59–61.

de före detta soldater av rysk etnicitet vilka berördes av samma förordningar, men som hade möjlighet att ansöka om medborgarrätt om de ville utvidga sin näring. Den smala nisch som judarna tvingades in i påverkade sannolikt också de föreställningar som i det allmänna medvetandet formades om deras ställning och funktion i lokalsamhället. Eftersom en judisk invånare i Åbo till en början saknade annan möjlighet att livnära sig på än småhandel med en viss typ av varor, skapades en förhållandevis endimensionell bild av judarna som grupp. En jude likställdes i majoritetsbefolkningens ögon sannolikt med en person som idkade småhandel med i första hand begagnade kläder på en särskild plats i stadsrummet.

Handeln i stadens rum

Det judiska samfundet i Åbo var till sin numerär anspråkslöst. Enligt den första officiella folkräkningen 1870 bodde 59 judar i Åbo. Av sammanlagt 35 män var tjugo soldater som bodde på kasernen i Kakola. Även två av de 24 kvinnorna bodde i kasernen, medan tretton bodde i dess omedelbara närhet. Bosättningens koncentration till Kakolaområdet visar att det judiska samfundet ännu vid den här tiden hade en stark anknytning till den ryska militär som var förlagd i staden. År 1880 hade antalet judar ökat till 114, av vilka endast åtta bodde i kasernen. Under 1870-talets lopp uppstod med andra ord ett judiskt civilt samfund i Åbo. Vid sekelskiftet 1900 var antalet judar 176, och sin största omfattning under tiden före Finlands självständighet uppnådde den judiska församlingen 1911 då antalet medlemmar uppgick till 258 personer.²⁷ Av Åbos totala folkmängd – som i slutet av 1800-talet närmade sig 30 000 personer – stod det judiska samfundet ändå för mindre än en procent.

Trots att judarna i Åbo räknat både i absoluta och proportionella tal var få, bidrog deras sätt att livnära sig på till att deras synlighet i stadsbilden var större än deras blotta antal ger skäl att förvänta. Synligheten förklaras av att de för sin försörjning var hänvisade till små-

27. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 10; Seela, 'Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi', s. 14–15. Seela utgår från att siffran 59 även inkluderar minderåriga barn. I början av självständighetstiden omfattade judiska församlingen något över 200 personer. I slutet av 1918 var antalet 213. Statistik 1918, Tilastolliselle päätoimistolle lähetetyt kirjeet, Åbo judiska församlings arkiv, Åbo landsarkiv (ÅLA).

Judiska månglare handlade även på Salutorget, som var stadens livligaste handelsplats. Torg och marknader var arenor för möten mellan majoritetsbefolkningen och handelsidkande etniska grupper. Handeln förutsatte interaktion och kommunikation, och trots att antalet judar i absoluta tal var anspråkslöst kom många tack vare handeln i kontakt med dem. På bilden pågår livlig handel på Salutorget i Åbo 1891. Bild: Daniel Nyblin, Åbo museiverk.

handel som skulle ske på särskilda av stadens myndigheter utsedda handelsplatser. Handeln erbjöd således en arena där lokalsamhällets majoritetsbefolkning mötte och interagerade med en grupp som religiöst, språkligt och etniskt uppfattades som ”ett främmande element”, och som i övrigt enligt till exempel författaren och journalisten Einar Holmbergs (1878–1959) memoarer höll sig ”strängt avskilda” från majoritetsbefolkningen.²⁸ För många Åbabor och besökare i staden torde narinken ha varit den enda plats där de under sin livstid kom i kontakt med judar.²⁹

28. Einar Holmberg, *När livet log. Barndoms- och ungdomsminnen från det Åbo som var* (Helsingfors 1954), s. 121–122. Holmberg beskriver sin barn- och ungdom i Åbo kring sekelskiftet 1900 och hävdar att man sällan mötte judar på gatorna, särskilt inte män. Däremot promenerade judiska kvinnor tidvis på t.ex. Åbos förnämsta promenadstråk Slottsgatan, men utan att interagera med stadsborna. Holmberg skriver även att de judiska månglarnas ställning i regel uppfattades som usel.

29. Jfr Hanski, *Juutalaisviha Suomessa*, s. 37; Ekholm, *Boundaries of an Urban Minority*, s. 20.

De första judarna som slog sig ner i Åbo handlade enligt Jacob Seela sannolikt i sina hem. Alternativt idkade de gårdfarihandel genom att bjuda ut sina varor från dörr till dörr. Mot slutet av 1800-talet försökte myndigheterna i Åbo dock stärka sin kontroll över det varuutbyte som pågick i staden, och att stävja gårdfarihandeln var en del av denna strategi. Som i de andra garnisonsstäderna där avskedade ryska soldater slog sig ner grundades en särskild ”narink” där de fick idka den handel som var tillåten för dem.³⁰ Etymologin i benämningen narinken avspeglar den mångspråkighet som dominerade särskilt Helsingfors under de sista decennierna av storfurstendömet, liksom den viktiga roll som folk med rötter i Ryssland spelade inom småhandeln. Ordet är härlett från ryskans *rynok* (torg) och formen *na rynke* (på torget).³¹ En detaljerad analys av hur benämningen har använts saknas, men det verkar som att ordet narinken ensamt inte användes allmänt i Åbo. Enligt Jacob Seela kallade de judiska försäljarna i Åbo själva sin försäljningsplats i vardagligt tal för ”stånden”.³² I tidningsmaterialet förekommer benämningar som ”judenarinken”, ”judestånden”, ”judebodarna” och ”judebasaren”.³³

I december 1869 förbjöd magistraten i Åbo genom en polisförordning mångleri på stadens gator och i privata hem. Förordningen stadgade att försäljning framöver skulle äga rum endast på platser som var särskilt avsedda för handel, och att den skulle ske i för ändamålet byggda bodar. För den judiska handeln reserverade magistraten en delvis obebyggd centralt belägen tomt invid stadens viktigaste handelsplats Alexanderstorget (nuvarande Salutorget). Tomten, på vilken tidigare exempelvis turnerande cirkussällskap brukat resa sina tält, avgränsades av Auragatan, Puolalagatan och Ryska kyrkogatan (nuvarande Universitetsgatan). Några fallfärdiga träbyggnader som överlevt Åbo brand 1827 stod ännu kvar på tomten. Jacob Seela ser det som osannolikt att de judiska månglarna i ett så här tidigt skede skulle ha haft

30. Hanski, *Juutalaisviha Suomessa*, s. 37–38. Den första officiella narinken grundades i Helsingfors 1869, och bestod till en början av en bodrad vid Norra kajen. Den flyttades senare till Kronohagen, och 1876 till Simonsplatsen där den fanns kvar till 1929.

31. Om ordets etymologi och användning, se Heikki Paunonen, *Sloboa stadissa. Stadin slangin etymologiaa* (Jyväskylä 2016), s. 315–319.

32. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 10.

33. *Åbo Posten* 11.11.1882, s. 1; *Åbo Underrättelser* 12.1.1897, s. 2; 31.10.1884, s. 1.

Den första judiska handelsplatsen i Åbo fanns på en obebyggd tomt invid ortodoxa kyrkan, i hörnet av Auragatan och Ryska kyrkogatan. När hotell Phoenix byggdes 1876 flyttades handelsplatsen några hundra meter mot Aningais tull, till den s.k. Olycksbacken. På bilden ses platsen från hörnet av Puolalagatan och Ryska kyrkogatan (nuv. Universitetsgatan) 1865. Bild: Carl Emil Reenberg Curtz, Åbo Akademi bildsamlingar.

råd att skaffa sig bodar. Mera sannolikt är att de sålde sina varor från flyttbara bord som de försåg med ett märke som visade att de hade betalat den avgift som krävdes för försäljningstillstånd.³⁴

Invid Alexanderstorget handlade judarna fram till 1876, när stadens myndigheter fattade beslutet att överlåta tomten för byggandet av hotell Phoenix. Narinken måste alltså flyttas, och till ny handelsplats utsågs Aningaisbacken (nuvarande Trätorget). Platsen kallades vid den här tiden i folkmun även för Olycksbacken med anledning av att den förödande brand som 1827 hade ödelagt Åbo hade fått sin början där.³⁵

34. Protokoll 20.12.1869, Magistratens arkiv, ÅLA. Jfr Jutikkala, *Turun kaupungin historia 1856–1917*, s. 334; Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 9; Seela, 'Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi', s. 19.

35. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 10; Jutikkala, *Turun kaupungin historia 1856–1917*, s. 334. Den svenskspråkiga pressen använde vid den här tiden främst benämningen Olycksbacken, medan den finskspråkiga pressen använde båda varianterna. *Sanomia Turusta* (22.1.1876, s. 2) nämner att flytten går till Aninkaistenmäki.

Stadens myndigheter bestämde 1876 att handel med begagnade kläder skulle äga rum på den s.k. Olycksbacken, som hade fått sitt namn efter att Åbo brand 1827 fått sin början där. Platsen låg nära arbetarstadsdelen Raunistula och hade därmed ett gynnsamt läge med tanke på att arbetarna var en viktig kundgrupp för de judiska månglarna. Den bergiga platsen jämnades på 1890-talet och fick 1897 namnet Aningais torg. I dag är platsen känd som Trätorget. Bild: Åbo museiverk.

I en notis i *Åbo Underrättelser* kunde allmänheten i januari 1876 läsa att de i staden bosatta "Israels barn" hade tagit sitt "pick och pack" och flyttat från den gamla handelsplatsen till den nya.³⁶ Formuleringen tyder på att handelsplatsen redan i mitten av 1870-talet starkt associerades med den judiska handeln, trots att den hade grundats för före detta ryska soldaters handelsverksamhet över lag. Terrängen kring det nuvarande Trätorget dominerades ännu på 1870-talet av berg och branta backar – först 1904 schaktades området så att det förvandlades till ett flackt torg. De judiska försäljarnas bodar placerades på områdets jämnare partier, som låg längs Lilla Brahegatan och Mariegatan. Trots att narinken nu flyttades några hundra meter längre bort från Salutorget, som i regel ansetts vara den mest lukrativa platsen för handelsverksamhet, hade läget vissa fördelar med tanke på den typ av småhandel som judarna idkade. Befolkningen från den landsbygd som omgav Åbo och

36. *Åbo Underrättelser* 21.1.1876, s. 2.

arbetarna från de norra förstäderna passerade platsen när de färdades till stadens centrum genom Aningais tull.³⁷

I området kring det nuvarande Trätorget fanns narinken kvar under hela storfurstendömets tid. Samtidigt blev området den del av staden där största delen av Åbos judiska invånare bodde, och det var följaktligen också här som stadens synagoga byggdes 1912.³⁸ Inom detta område flyttade narinken dock ännu två gånger, men då handlade det om kortare flyttningar i de närliggande kvarteren. Den första flytten skedde efter att stadens myndigheter i slutet av 1893 beslutat att flytta vedhandeln bort från Alexanderstorget. Därmed måste man hitta en ny plats för narinken, som stod på den plats där vedhandeln framöver skulle äga rum.³⁹ Till ny handelsplats för begagnade kläder utsåg stadens drätselkammare hörnet av Brahegatan och Tureborgsgatan, vilket väckte protester bland kvarterets fastighetsägare. Dessa lämnade in ett besvär till stadsfullmäktige där de hävdade att narinkhandeln orsakade oljud och bråk, och att värdet på deras fastigheter skulle sjunka. Magistraten tog fastighetsägarnas besvär i beaktande och omkullkastade drätselkammarens förslag. Till ny plats för narinken utsågs en obebyggd tomt i hörnet av Aningaisgatan och nuvarande Sibeliusgatan.⁴⁰

Efter cirka tio år på denna plats måste narinken 1903 flyttas en tredje gång när andelslaget Vähäväkisten Osuusliike uppförde ett hus på tomten. Den här gången utsågs till ny handelsplats ett område en bit nedför backen mot Aningais tull, i hörnet av Aningaisgatan och Tureborgsgatan.⁴¹ I det här sammanhanget var det de judiska handlandenans tur att lämna in ett besvär i frågan till stadens myndigheter. I en skrivelse till drätselkammaren hävdade de att platsen, en före detta åker som hade fyllts med stenar och sand, var så ojämn att ”det blivit svårt att gå på platsen framför stånden utan att stappla eller falla”.

37. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 10; Jutikkala, *Turun kaupungin historia 1856–1917*, s. 334. Hotel Phoenix fungerade åren 1922–1959 som Åbo universitets huvudbyggnad, varefter byggnaden revs.

38. Kaarrin Kurri, 'Turun 100-vuotias synagoga. "Tämä on varmaan Jumalan asuinsija ja itse taivaan portti"', Juhani Kostet & Marita Söderström (toim.), *Turun synagoga*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1368. Turun museokeskuksen julkaisuja 58 (Saarijärvi 2012), s. 64–84.

39. Drätselkammaren och magistraten hade olika åsikter i frågan. Se *Sanomia Turusta* 16.11.1893, s. 2.

40. *Åbo Underrättelser* 1.12.1893, s. 2. Jfr Seela, 'Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi', s. 19.

41. Seela, 'Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi', s. 19.

Stadsingenjör Eskil Hindersson biföll deras begäran, och ålade drätselkammaren att fylla platsen på nytt med medel ur stadens årliga anslag för underhåll av gator och allmänna platser.⁴²

Även om narinken till en början var den främsta platsen där Åborna kom i kontakt med judiska försäljare, skapade handeln också andra mötesplatstyper. Eftersom judarna i huvudsak handlade med begagnade kläder, måste de först köpa in och eventuellt reparera eller sy om dessa innan de var färdiga att säljas. De begagnade kläderna köpte de judiska månglarna ofta av de mer välbärgade stadsborna, och i denna verksamhet verkar kvinnorna ha haft en särskild roll. Författaren och journalisten Einar Holmberg (1878–1959) skildrar i sina memoarer hur ”[j]udegummorna gick från dörr till dörr och frågade, om man inte hade något att sälja”.⁴³ I samband med att kläder köptes in rörde sig de judiska försäljarna sannolikt i sådana delar av staden som låg utanför de områden där själva handeln ägde rum. Genom denna verksamhet kom således även personer som inte nödvändigtvis själv besökte narinken i kontakt med dem.

Ytterligare kunde invånarna i Åbo komma i kontakt med judiska månglare på Alexanderstorget, stadens salutorg och viktigaste handelsplats. Redan 1881 beviljade stadsfullmäktige i Åbo ett antal judar tillstånd att idka försäljning på Salutorget, något som fram till dess hade varit förbjudet. Till en början utnyttjade få judar möjligheten, sannolikt därför att den årliga avgiften för försäljningstillstånd på torget var högre än motsvarande avgift för en handelsbod på narinken. En annan orsak kan ha varit att torghandeln var strängare reglerad, bland annat vad gäller öppettider, än den handel som idkades på narinken. Efter hand blev de judiska försäljarna på torget dock fler.⁴⁴

Rumsligheten spelar en roll inom all handelsverksamhet. Det är inte oviktigt vem som har rätt att idka försäljning på vilka platser i stadsrummet. Vissa platser har ett mera fördelaktigt läge för handel än andra, och frågan omfattar därmed även en aspekt av makt och hierarki. Där lagar på statlig nivå begränsade vilka varor de judiska

42. *Åbo Tidning* 10.10.1903, s. 2.

43. Holmberg, *När livet log*, s. 122.

44. Seela, 'Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiksi kansalaisiksi', s. 19. När flytten av narinken diskuterades 1893 hade drätselkammaren rentav föreslagit att narinken skulle avskaffas och att alla judiska månglare framöver skulle sälja sina varor enbart på Alexanderstorget. Detta förverkligades dock inte.

månglarna fick handla med, kunde stadens myndigheter genom beslut som fattades på lokal nivå hålla de judiska månglarna i handelns marginal genom att bestämma på vilka platser de hade rätt att sälja sina varor. Genom att den judiska småhandeln i huvudsak koncentrerades till narinken kan man anta att denna plats i stadsbornas medvetande kom att associeras med just den form av etnifierad handel som judarna försörjde sig på. Samtidigt antyder källorna att platsen uppfattades som avvikande och exotisk, och att den väckte ett visst mått av nyfikenhet och fascination hos såväl lokalbefolkningen som besökare i staden. Detta visar följande citat som är hämtat ur *Åbo Underrättelser* 1884: "[r]esande hafwa äfwen småningom börjat anse judenarinken, som platsen i dagligt tal nämnes, för en af sewärdheterna i vår äfwen annars på minnen rika stad."⁴⁵

Tidningarnas brokiga och bråkiga narink

En faktor som bidrog till att forma allmänhetens föreställningar om narinken och om den handel som idkades där var den lokala pressens rapportering om platsen. I regel förmedlar pressen en övervägande nedlåtande syn på såväl försäljarna och deras varor som på de negativa bieffekter som handeln tidvis gav upphov till. I lokaltidningarna nämns narinken således oftast i sammanhang där det har uppstått problem av något slag.

Som redan nämnts har olika former av småhandel genom tiderna betraktats med ett viss mått av misstänksamhet. När det gäller den judiska narinkhandeln i Åbo kan man säga att de varor som man i huvudsak handlade med även de för sin del bidrog till att skildringarna av handeln ofta var övervägande negativa. Av de varor som förordningen från 1869 gav judarna rätt att handla med på narinken i Åbo kom de begagnade kläderna att bli de i särklass viktigaste. Detta är föga förvånande mot bakgrund av att många av de judar som tjänstgjort i armén hade varit hantverkare som tillgodosett militärens materiella behov.⁴⁶ De första avskedade judiska soldaterna som slog sig ner i Åbo,

45. *Åbo Underrättelser* 31.12.1884. Även signaturen Österwiking nämner 1887 narinken, som en av de första platser som möter den som reser in i staden genom Aningais tull och förbi "Olycksbacken". *Folkvännen* 12.5.1887, s. 3.

46. Ekholm, *Boundaries of an Urban Minority*, s. 93. Att vara hantverkare inom armén erbjöd även möjligheter till tilläggsinkomst i den materiellt och ekonomiskt torftiga militära tillvaron.

Isak Klimscheffskij (f. 1802) och Moses Pergament (f. 1829), var båda skräddare. Det är således logiskt att de valde att utnyttja den yrkes-skicklighet de hade förvärvat i militärtjänst även i det civila.⁴⁷

Konsumtionshistoriker har under de senaste årtiondena uppmärksammat den betydelse som just försäljning av begagnade kläder hade för den växande konsumtionen bland de lägre samhällsklasserna på 1800-talet.⁴⁸ Den ökande befolkningen, inte minst arbetarklassen, garanterade att det fanns en växande efterfrågan på relativt billiga kläder. I Finlands fall ökade efterfrågan på kläder ytterligare av det nordliga klimatet som gjorde att det behövdes kläder för såväl den varma som den kalla årstiden.⁴⁹ Genom sin handel med begagnade kläder hade de judiska månglarna i Åbo således en konkret funktion att fylla i det lokala samhällets handelslandskap.

Samtidigt som handeln med begagnade kläder fyllde en funktion framställdes den i pressen i regel i ett övervägande negativt ljus. Även narinken i Åbo associerades i pressen ofta med en allmän oreda, som när en skribent 1884 lyfter fram det ”eländiga och wanprydliga” tillstånd som en längre tid uppgavs ha präglat narinken som en skamfläck för Åbo: ”Ett motstycke till den med ruckliga försäljningsstånd, uppförda efter hvarje egares mer eller mindre utvecklade smaksinne eller omtanke för kassan, belamrade plats, torde knappast förefinnas i någon af landets städer”.⁵⁰ Den nedlåtande beskrivningen hänger samman med ett förslag som drätselkammaren samma år hade gjort om att flytta narinken till Tranebrunnsplan på Aura ås östra sida, i närheten av Sirkkala kasern som inhyste Åbos ryska garnison. Förslaget utgick möjligtvis från tanken att narinkhandeln kunde kopplas till den ryska militären, både genom att handlandena var före detta soldater och genom att ryska soldater utgjorde ett potentiellt kundunderlag. Förslaget förkastades av Åbo stadsfullmäktige, där de ledamöter som

47. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 9. En tredje skräddare bland de första judarna i Åbo var Isai Perlman, som dock snart flyttade bort. Formuleringar i lokal press antyder att judarna i Åbo långt fram i tiden associerades med ryska armén. I en tidningsnotis om ett bråk mellan två judiska pojkar på narinken 1889 omnämns dessa exempelvis som ”soldatsöner”. *Åbo Underrättelser* 12.7.1889, s. 2; *Aura* 12.7.1889, s. 2.

48. Se t.ex. Jon Stobart & Ilja Van Damme (eds), *Modernity and the Second-Hand Trade. European Consumption Cultures and Practices, 1700–1900* (New York 2010).

49. Ekholm, *Boundaries of an Urban Minority*, s. 93.

50. *Åbo Underrättelser* 31.12.1884.

motsatte sig flytten bland annat hänvisade till humanitära skäl. Tranebrunnspan ansågs ha ett ofördelaktigt läge med tanke på handeln, vilket skulle ha gjort det svårare eller rentav omöjligt för de judiska försäljarna att försörja sig.⁵¹

Förutom själva platsen beskriver tidningarna även de verksamheter som ägde rum på och omkring narinken i ett övervägande negativt ljus. Narinken skildras som en stökig och högljudd plats, där temperamentsfulla judiska månglare handlade på ett sätt som många av deras lokala kunder var främmande inför. De potentiella kunderna konfronterades med ”aggressiva” försäljningspraktiker, som bland annat gick ut på att de nästan bokstavligen blev indragna i bodarna där försäljarna påtvingade dem varorna. På ett för etnifierad småhandel typiskt sätt ingick också ett högljutt prutande som ett självklart inslag i köpsläendet, och de judiska försäljarna drog sig inte för att överösa en kund som ville dra sig ur handelstransaktionen med rysk- eller jiddischspråkiga okvädningsord som *durak*, *muzhik* och *gazlen*.⁵²

Språket som sådant var en skillnadsskapande faktor mellan försäljare och konsumenter på narinken. Språket spelar en roll inom all handel såtillvida att någon form av kommunikation mellan säljare och den potentiella köparen är en förutsättning för att en transaktion ska kunna äga rum. Judarnas interna språk i slutet av 1800-talet var jiddisch, och de saknade således till en början ett gemensamt språk med de lokala kunderna. Tack vare deras bakgrund i den ryska armén talade många också ryska, ett språk som hade en synlig roll inom småhandeln på Finlands torg och marknader genom att många försäljare hade rötter i Ryssland. Språkförbistringen utgjorde ändå inget absolut hinder. Till en början kommunicerade köpare och försäljare på narinken sannolikt med hjälp av en blandning av svenska, finska och ryska, beroende på köparens språkliga bakgrund, och efter hand lärde sig de judiska

51. Protokoll 8.9 & 30.10.1884, Åbo drätselkontors arkiv, ÅLA, Åbo. Jfr Seela, ’Oikeudetto-masta vähemmistöstä samanarvoiksi kansalaisiksi’, s. 19.

52. Seela, ’Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa’, s. 12. Prutandet beskrivs som ett viktigt inslag i judisk handel, ett drag som är typiskt för alla slag av etnifierad handel. Antropologer har tolkat prutandet som en form av rollspel, där det blir lättare för såväl köpare som försäljare att hålla sig till sin roll ju mer ”främmande” motparten framstår som. Som exempel anförs kinesiska köpmän i Sydostasien som på torgdagarna klär sig i traditionell klädsel. Ekholm, *Boundaries of an Urban Minority*, s. 91.

månglarna en i alla fall behjälplig svenska och finska.⁵³ I vissa fall kan ett brutet språk rentav ses som en faktor som ur kundens perspektiv bidrog till att ge handelstransaktionen ett underhållningsvärde.⁵⁴

Trakten kring narinken associeras i tidningarna även med kriminella handlingar, inte minst med försäljning av stöldgods, en företeelse som typiskt har kopplats samman med handel med begagnade kläder.⁵⁵ Även i lokalpressen i Åbo ingår således ett stort antal notiser om människor som har stulit klädesplagg och sedan begett sig till narinken för att sälja dem.⁵⁶ Ibland försökte tjuven sälja stöldgodset själv, men oftast handlade det om att han eller hon försökte sälja det åt en narinkhandlande som sedan sålde det vidare. Narinken skildras som ett så självskrivet mål efter en stöld att myndigheterna ibland förvärnade månglarna om att stöldgods kunde vara på inkommande. Ett sådant exempel nämns 1882, när en stöld av ”åtskilliga sidenschaletter” och ”ett parti lärft och fars” uppdagades på Tähkääpää kronoboställe i Åbos grannkommun S:t Karins. Stölden anmäldes hos polisen i Åbo, som beslutade att informera ”här bosatte judar” om händelsen. Samma eftermiddag infann sig alldeles riktigt en okänd mansperson på narinken och försökte sälja några sidendukar. I det här fallet samarbetade månglarna med polisen för att få fast tjuven. Medan en handlande började pruta med den misstänkta förövaren kallade de andra på polisen som grep tjuven, som uppgav sig vara från Österbotten.⁵⁷

-
53. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa' s. 12. Simo Muir har i en jämförelse av de judiska samfundet i Helsingfors, Åbo och Viborg noterat att jiddisch hade en stark ställning i Åbo ännu i slutet av 1920-talet, längre än i Helsingfors. Enligt honom hade judarna i Helsingfors en nedlåtande syn på judarna i Åbo, som de uppfattade som traditionella och provinsiala. Simo Muir, *Yiddish in Helsinki. Study of a Colonial Yiddish Dialect and Culture* (Helsingfors 2004), s. 6–7.
54. Antti Häkkinen, 'Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisössä', Häkkinen, Pulma & Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat – tutut talot*, s. 248–249. Häkkinen hänvisar till kommunikationen mellan finnar och rysk-karelska gårdfarihandlare, men fenomenet kan tillämpas på alla former av etnifierad handel.
55. Se t.ex. Alison Toplis, 'A stolen garment or a reasonable purchase? The male consumer and the illicit second-hand clothing market in the first half of the Nineteenth Century', Stobart & Van Damme (eds), *Modernity and the Second-Hand Trade*, s. 57–72; Daniel Roche, *The Culture of Clothing. Dress and Fashion in the Ancien Regime* (Cambridge 1994), s. 330–363.
56. Se t.ex. *Åbo Tidning* 11.11.1893, s. 3; *Åbo Underrättelser* 17.1.1884, s. 2; 1.4.1884; 11.11.1893, s. 3.
57. *Åbo Underrättelser* 15.6.1882, s. 2; *Helsingfors* 16.6.1882, s. 2.

Det är svårt att dra slutsatser kring i vilken grad de judiska månglarna i verkligheten var delaktiga i köp och försäljning av stöldgods, men polisrapporterna ger hur som helst en inblick i vilken typ av varor som tjuvar försökte bli av med i trakten av narinken. Bland de varor som tjuvar försökte sälja åt judiska månglare nämns i notiserna till exempel en ”trikäväst”, ”uniformsstövlar och kalvskinn”, ”gummi-galoscher” och ”diverse kläder”.⁵⁸ En före detta sjöman bosatt i Rusko hade i sin tur från ”folkstugan i gården n:o 7 vid Brahegatan” stulit en fårskinnspläs, som han kort därefter ”utbytt mot en rock och [...] penningar i judenarinken”.⁵⁹ Det finns också exempel på att handlandena själva blev bestulna. Ett sådant fall inträffade år 1906, när 21-åriga Wäinö Emil Wilén, arbetarson från Tavastkyrö, anhölls som ”misstänkt för att olofligen hafva tillegnat sig från ett judestånd vid Aningaistull en 2 mk 50 p. värd ylleväst”.⁶⁰

Slutligen träder narinken i de lokala tidningarna fram som en plats där det förekommer bråk av olika slag, som i vissa fall utmynnade i direkt våldsamma handlingar. Bråk rapporteras både mellan judar sinsemellan och mellan judar och deras potentiella kunder. Ett tidigt exempel på en intern incident rapporteras 1878 i *Åbo Posten*, när en notis uppger att ett ”[s]lagsmål bland judar” utanför ”judeständerna på Olycksbacken” hade inträffat mitt på dagen. Slagsmålets orsak var inte känd, men den person som blivit angripen hade uppgett för polisen att en ”trosförwandt” tillsammans med ”en gumma och twänne pojkar först kastat stenar på honom och sedan hotat honom med knif”. Han hade blivit ”illa tilltygad” och blödande lyckats fly, medan andra judiska försäljare som bevittnade händelsen hade undlåtit att komma till undsättning och i stället kallat på polis.⁶¹ Internt bråk vid narinken rapporteras också en sommarkväll 1889, när den minderåriga Salomon Dunitz – enligt notisen känd som ”en af de värsta slagsbultar bland våra judar” – utan

58. *Åbo Underrättelser* 17.1.1884, s. 2; 15.3.1901, s. 3; 15.3.1901, s. 3; *Åbo Tidning* 21.4.1895.

59. *Åbo Tidning* 13.3.1894, s. 3.

60. *Åbo Tidning* 20.3.1906, s. 4.

61. *Åbo Posten* 6.12.1878, 2; *Sanomia Turusta* 7.12.1878, s. 2. Enligt *Åbo Posten* konstaterade den angripne att slagsmålet ”ej torde ha varit större än bataljen wid Plewna”, en hänvisning till det aktuella slag där finska trupper 1878 hade stridit i det rysk-turkiska kriget. De interna bråken mellan judar handlade ofta om ärekränkning. De gånger fallen slutade i rådstugurätten uppnådde parterna vanligtvis en överenskommelse, i vissa fall blev det böter. Seela, ”Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa”, s. 12.

orsak med sten påstods ha överfallit den likaså minderårige Abraham Miller som fått ett farligt sår i huvudet.⁶²

I andra sammanhang rapporterar tidningarna bråk mellan judiska försäljare och besökare på narinken. *Åbo Tidning* skriver exempelvis i april 1886 om ett slagsmål mellan några judar och två Lundobor. Bråket hade slutat med Lundobornas nederlag och med att en av dem hade fått så allvarliga skador att han måste föras till länslasarettet.⁶³ I en del beskrivningar av sammandrabbningar mellan judar och lokalbefolkningen kan man läsa in antisemitiska motiv. På 1880-talet pågick pogromer mot judar, och även den finländska pressen rapporterade om attacker mot ”judebodan” i olika delar av Europa och i Ryssland.⁶⁴ En del notiser vittnar om att dessa i mindre skala kan ha fått utlöpare även i Åbo. År 1882 rapporterar exempelvis *Åbo Posten* om ett bråk mellan några ”israeliter” och två personer från Åbos grannsocken Vahto, som hade börjat när Vahtoborna på vägen hem från staden hade passerat narinken och stött på några judar som försökte sälja hästpiskor åt dem. När köpet inte blev av snärtade en av judarna enligt artikeln till hästarna med piskan, varefter de uppretade Vahtoborna steg ner från sin kärra och inledde ett slagsmål i vilket en av dem med en flaska tillfogade en judisk försäljare ett farligt sår i huvudet. Några arbetare som bevittnade incidenten uppmanade förövarna ”att ej lägga fingrarna emellan, emedan våld å judar numera kunde saklost föröfwas”. Skribenten för sin del anför detta som ett ”bewis på huru judeförföljelsen i grannriket af vår lägre befolkning uppfattas”.⁶⁵

Också i augusti 1883 rapporteras stenkastning och slagsmål vid narinken, den här gången mellan två bönder på besök i staden och ”israeliterna”. En av bönderna fördes till polisvaktkontoret, men frigavs efter att vid förhöret ha framhållit att ”judarne genom oqvädningssord

62. *Åbo Underrättelser* 12.7.1889, s. 2; *Aura* 12.7.1889, s. 2.

63. *Åbo Tidning* 29.4.1886, s. 2.

64. I 1880-talets press används i huvudsak begreppet ”judeförföljelse”, medan ”pogrom” verkar ha blivit vanligt först i samband med det tidiga 1900-talets attacker mot judar. De ryska pogromerna på 1880-talet började i Sydryssland, där en latent antisemitism resulterade i öppet våld efter att det avslöjats att en judinna ingått i den sammanvärvning som 1881 mördat kejsaren Alexander II i ett bombattentat. Hanski, *Juutalaisviha Suomessa*, s. 42; Taimi Torvinen, *Kadimah. Suomen juutalaisten historia* (Helsinki 1989), s. 42–44.

65. *Åbo Posten* 11.11.1882, s. 1; *Åbo Underrättelser* 12.11.1882, s. 2. Vahtoborna flydde, men enligt *Åbo Underrättelser* blev deras häst kvar.

m.m. gifvit anledning till uppträdet". *Åbo Posten* tog ställning för judarna och framhöll att situationen verkade bekräfta "att enl. härvarande poliskammarens åsigt, stenkastning mot judar är berättigad, ifall desse tillåtit sig okvädningsord".⁶⁶ Även om antisemitiska motiv inte nämns explicit, kan sådana också ha legat bakom en nästan samtida incident, där två män uppges ha infunnit sig vid narinken och till synes provocerat börjat kasta sten på försäljningsstånden. Då en judisk månglare påpekade för "fridstörarne det brottsliga uti deras beteende", tillfogade en av männen honom "åtskilliga knifhugg, af hwilka ett, som träffat vänstra armen, ej lärer vara obetydligt".⁶⁷ Att man i början av 1880-talet verkligen upplevde att ett hot mot narinken existerade antyds också av att *Morgonbladet* 1881 nämner att väktare med hundar hade getts i uppdrag att övervaka stånden.⁶⁸ Huruvida detta var en allmän säkerhetsåtgärd eller om det fanns ett samband med 1880-talets pogromer är svårt att avgöra, eftersom fler liknande omnämmanden inte har påträffats.

Den judiska småhandeln marginaliserades således förutom av lagar och förordningar och av handelsplatsens placering i stadsrummet av de sätt på vilka lokaltidningarna skildrade platsen och den verksamhet som där ägde rum. Genom de nedlåtande beskrivningarna kunde även personer som inte själva besökte narinken skapa sig en uppfattning om en plats som präglades av stökighet och bråk, av temperamentsfulla försäljare och påtvingande försäljningspraktiker, samt av småkriminell verksamhet kopplad till handeln med begagnade klädesplagg. Samtidigt är det i sammanhanget viktigt att framhålla att månglarnas egen röst, liksom även konsumenternas, helt saknas i den typen av källmaterial som här studeras.

Judiska handlande och stadens affärsmän i konflikt

I januari 1885 sammankallades allmänheten i Åbo till ett möte i den lokala teaterns foajé för att diskutera den så kallade "judefrågan".⁶⁹ På mötet, som enligt tidningsrapporten lockat "en hel del" stadsbor, presenterades en plan för att få till stånd en skrivelse till lantdagen

66. *Åbo Tidning* 30.8.1883, s. 2.

67. *Folkvännen* 1.5.1883, s. 2; *Morgonbladet* 1.5.1883, s. 3.

68. *Morgonbladet* 24.11.1881, s. 2.

69. *Aura* 17.1.1885, s. 1. Mötet ordnades den 19.1.1885.

angående judarnas närvaro i Finland och den handel som de idkade. I skrivelsen ville initiativtagarna föra fram två centrala krav. För det första krävde man att myndigheterna på läns- och lokalnivå i praktiken skulle tillämpa de begränsningar som förordningarna från 1858 och 1869 ställt på judarnas näringsidkande. För det andra krävde man att myndigheterna inte skulle tillåta att fler judar än de som redan befann sig i Finland bosatte sig i storfurstendömet. Det första kravet hade sin grund i att guvernören i Åbo och Björneborgs län hade beviljat ett antal judar rätt att starta affärsrörelse, något som enligt initiativtagarna hade "gjort ett motbudande intryck på en stor del av allmänheten i Åbo".⁷⁰

Bakom initiativet stod ett antal köpmän och hantverkare i Åbo. Dessa hade slagit sig samman i syfte att protestera mot att myndigheterna hade beviljat ett antal judiska månglare tillstånd att starta affärsrörelser som hotade deras egna ekonomiska intressen. Sådana tillstånd hade beviljats judar sedan en ny näringslag trätt i kraft i Finland 1879. Lagen gav personer som saknade medborgarrätt i storfurstendömet rätt att idka handel på samma villkor som infödda finländare, förutsatt att de hade vistelsetillstånd. Ett antal judar hade utnyttjat tillfället att ansöka om tillstånd att grunda affärsrörelse hos magistraten i de städer där de var bosatta, bland annat i Åbo. Städernas myndigheter hade till en början varit tveksamma till huruvida lagen kunde utsträckas att gälla judar, och gett avslag på ansökningarna. Fallen överklagades dock på länsnivå, och länsguvernörerna omkullkastade magistraternas beslut. Enligt guvernörerna saknade magistraten rätt att avslå ansökningarna, och tillstånden beviljades.⁷¹

De olika tolkningarna av de lagar och förordningar som gällde rätten att idka handel belyser de ofta motstridiga beslut som myndigheterna under 1800-talet gjorde på olika nivåer. I fråga om judarnas rätt att grunda affärsrörelse uppstod en kontrovers framför allt genom att olika parter var oense om hur 1879 års näringslag skulle tolkas i förhållande till den svenska tidens lagar och förordningar från åren 1858 och 1869. Genom att judar trots ett visst motstånd beviljades tillstånd

70. *Aura* 20.1.1885, s. 2; *Aura* 28.5.1885, s. 2. Initiativtagarna på det första mötet representerades av snickaremästare Cronwall. Ett nytt möte sammankallades till den 26.1.1885. *Aura* 27.1.1885, s. 2.

71. Santeri Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista* (Helsinki 1951), s. 202; Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 10–11.

För många judiska handelsidkare var mångleriet ett steg i riktning mot att grunda affärsrörelse. Judiska handelsmän intog en central position inom textil- och beklädnadsbranschen i Åbo, trots att stadens köpmän och hantverkare till en början motarbetade deras expanderande handel. På bilden betjänar en försäljare 1925 kunder i Grand Magasin D. Gumpler på Slottsgatan. Bild: Åbo museiverk.

att grunda affärsrörelse, och därmed tog steget från månglare till köpmän, tog de sig samtidigt ut ur den smala nisch som i huvudsak hade begränsat deras handel till använda klädesplagg.⁷² Laura Ekholm visar exempelvis att det var judiska handelsmän vid narinken i Helsingfors som tack vare sina handelsnätverk var de första som började importera fabrikstillverkade kläder (*konfektion*) från S:t Petersburg och introducera dem på den finländska marknaden.⁷³

Judarnas expanderande handel skapade en stärkt konkurrens som lokala köpmän och hantverkare upplevde som ett hot. Detta var en viktig orsak till att en del av dessa från 1880-talet organiserade sig för att motarbeta expansionen i städer där judar var bosatta. Kritikens udd riktades i huvudsak mot myndigheterna, framför allt mot läns-

72. Seela, 'Juutalaisia kaupustelijoita ja kauppiaita 1800-luvun Turussa', s. 10–11.

73. Ekholm, *Boundaries of an Urban Minority*, s. 93. Man känner inte till vem som tillverkade kläderna eller vem som exporterat dem, men sannolikt hade etablerade judiska handelsnätverk en betydelse.

guvernörerna, som de lokala affärsidkarna anklagade för att tolka förordningarna om judarnas rätt att idka näring för liberalt. Guvernörernas beslut överklagades i vissa fall hos senaten, som i regel verkar ha tolkat lagar och förordningar om judars rättigheter i storfurstendömet strängare än de lokala myndigheterna.⁷⁴ På nationellt plan vävdes frågan om judarnas rätt att idka handel samman med debatten om huruvida de skulle beviljas medborgarrätt i Finland. ”Den judiska frågan”, som sedan 1872 debatterades i lantdagen, var till en början en teoretisk diskussion som i första hand fördes internt inom lantdagen. Från 1880-talet fick frågan dock en ny dimension genom att lokala köpmän och hantverkare försökte påverka lantdagsdebatten och skärpa lagstiftningen gentemot judarna i syfte att försvara sitt eget näringsfång.

En första samlad aktion för att på civilt plan påverka beslutsfattandet och lagstiftningen om judarnas rättigheter att idka näring skedde på de landsomfattande köpmansdagarna i Viborg 1883, när Tammerfors köpmannaförening (*Tampereen liikemiesyhdistys*) lämnade in en promemoria som innehöll en explicit antisemitisk retorik. Initiativtagarna framhöll bland annat att ingen nation var skyldig att bland sig acceptera en grupp människor som uppenbart orsakade skada, och presenterade en mängd exempel från olika länder där man pekade på den skadliga inverkan judarna haft på näringslivet i respektive land. Detta första köpmannainitiativ var en direkt avspiegling av de motiv som det starkt antijudiska prästeståndet, och bondeståndet under ledning av fennomanen Agathon Meurman, tidigare samma år hade fört fram i lantdagen som argument mot att bevilja judarna medborgarrätt.⁷⁵

Det upprop som köpmännen och hantverkarna i Åbo gjorde 1885 var en lokal motsvarighet till och uppföljning av det initiativ som tagits på köpmannadagarna i Viborg 1883 för att hindra den judiska handelns expansion. Även om det inte ledde till resultat – det togs i själva verket inte ens till officiell behandling på mötet⁷⁶ – skulle affärsidkare på

74. Torvinen, *Kadimah*, s. 50–51.

75. Torvinen, *Kadimah*, s. 50–51; Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista*, s. 197–200; *Uusi Suomi* 10.8.1883. Om Meurmans antisemitism, se t.ex. Swanström, *Judarna och toleransens psykohistoria*, s. 68–79.

76. Torvinen, *Kadimah*, s. 50–51; Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista*, s. 197–200; *Uusi Suomi* 10.8.1883. Mötet godkände med rösterna 20–12 bokhandlaren W. Hovings och trävaruexportören Rosenius förslag att inte behandla inlägget med hänvisning till dess hätska ton.

lokalt plan under de följande åren komma att noggrant övervaka de beslut som togs när judar ansökte om näringstillstånd. I sådana fall där man ansåg att besluten grundade sig på en "humanistisk" tolkning av lagen, överklagade man guvernörens beslut hos senaten som i många fall omkullkastade det.⁷⁷ I städer där judar inte var bosatta riktades liknande initiativ på 1880-talet mot andra "främmande" handelsidkande grupper som upplevdes som ett hot mot etablerade köpmän och hantverkare. I exempelvis Kotka i sydöstra Finland, där många tatarer på grund av den geografiska närheten till ryska gränsen idkade handel, klagade de lokala köpmännen över de lokala myndigheternas ovilja att ingripa i tatarernas handel som de ansåg bryta mot gällande lag och skada sitt eget näringsfång.⁷⁸

Städernas köpmän och hantverkare sökte och fick stöd hos de fraktioner i lantdagen som motsatte sig att judar skulle beviljas medborgarrätt i Finland. Dessa åsikter spreds vidare till en bredare allmänhet via den antisemitiska pressen. Av de lokala tidningarna i Åbo var framför allt fennomannernas språkrör *Aura* känd för sina antisemitiska ståndpunkter.⁷⁹ Som aktivast i frågan var städernas köpmän och hantverkare inför lantdagen 1885, där frågan om judarnas medborgarrätt åter stod på agendan. Åboköpmännens sammankomst i början av 1885 måste alltså ses som ett försök att påverka de beslut som skulle göras vid lantdagen. I den skrivelse som de sammanställde och sände till borgarståndets representanter vid lantdagen beklagade de sig i huvudsak över att guvernören i Åbo och Björneborgs län beviljat ett antal judar i Åbo rätt att idka handel i en omfattning som enligt deras tolkning var förbjuden enligt förordningen från 1869. De fördjupade sina argument genom att lyfta fram stereotypa uppfattningar om judarnas handelspraktiker. Judiska köpmän anklagades för att inte respektera lokal handelssed, för att inte uppfylla förpliktelser i handelsöverenskommelser och för att gömma stöldgods. När de dessutom tenderade att "lura" allmogen och enkla arbetare att köpa varor av undermålig kvalitet, skapade de en konkurrenssituation som på lång sikt resulterade i att "ärliga" lokala

77. Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista*, s. 199, 202.

78. Se t.ex. *Kotka* 25.7.1885; *Kotka* 15.8.1885, s. 3.

79. Till den antisemitiska fennomanska pressen hörde även *Uusi Suometar*, *Tampereen Sanomat*, *Laaatokka* och *Hämäläinen*. I *Aura* publicerades bl.a. en artikelserie om *Talmud* i den tyska antisemitismens anda. Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista*, s. 206.

köpmän och hantverkare som inte kunde sälja sina kvalitetsvaror lika billigt tvingades ge upp sin näring.⁸⁰

Köpmannen G. A. Dammert och skräddaren A. A. Berg valdes att på undertecknarnas vägnar resa till Helsingfors för att under lantdagens sammanträde överrätta skrivelsen till borgarståndet. Initiativtagarna hade fått fler underskrifter än de hade förväntat sig, cirka 300, och uttryckte själva en viss förvåning över att inte bara köpmän och hantverkare hade skrivit på, utan även ”flera tjänstemän”.⁸¹ Skrivelsen vann ändå inget understöd bland borgarståndets representanter och togs inte upp till officiell behandling, med motiveringen att en liknande skrivelse från annat håll riktats till prästeståndet som var känt för sina antijudiska ställningstaganden. Lantdagen skulle alltså ta upp frågan till behandling oavsett. Åboköpmännens skrivelse diskuterades ändå för att den opinion som den företrädde skulle komma till lantdagens kännedom, men alla som kommenterade den underkände dess argument. Lantdagsman Rönnbäck förnekade till exempel att skrivelsen representerade den allmänna opinionen i Åbo, medan lantdagsman Chydenius hävdade att skrivelsen snarast var ett tecken på den ”yrkesavundsjuka” som ”några skrädare” upplevde med anledning av att länsguvernören gett ett antal judar tillstånd att sälja fabrikstillverkade kläder.⁸²

De initiativ som köpmän och hantverkare tog i storfurstendömet sstäder – bland annat i Åbo – fick alltså inget särskilt understöd. Trots detta vittnar initiativen om hur köpmän och hantverkare på lokalt plan reagerade när de upplevde att den judiska handelns expansion blev ett potentiellt hot mot deras eget näringsfång.⁸³ Det förefaller som att de lokala näringsidkarna tolererade de judiska månglarna så länge de höll sig inom den smala nisch till vilken de enligt 1869 års förordning var hänvisade. När de däremot började utmana nischens gränser och

80. Torvinen, *Kadimah*, s. 50–51; Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista*, s. 197–200. De argument som lyftes fram är till stor del de samma som i slutet av 1800-talet framfördes i Sveriges riksdag med syfte att förbjuda ”östjudiska” gårdfarihandlares verksamhet. Se Carl Henrik Carlsson, *Medborgarskap och diskriminering. Östjudar och andra invandrare i Sverige 1860–1920* (Uppsala 2004), s. 140–142.

81. *Aura* 27.1.1885, s. 2; Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista*, s. 202. Bland undertecknarna fanns även t.ex. kontorister och bokförare, liksom ryska småhandlande.

82. *Aura* 28.5.1885, s. 3.

83. Torvinen, *Kadimah*, s. 50–51; Jakobsson, *Taistelu ihmisoikeuksista*, s. 197–200; *Uusi Suomi* 10.8.1883.

försökte bryta sig ut ur den – med andra ord ur handelns marginal – var resultatet en konflikt med de grupper som önskade hålla dem där. Även i denna kontext följer processen i Åbo ett mönster som är bekant när det gäller relationerna mellan lokalsamhället och den typen av etniska och religiösa minoriteter som stadens judiska samfund sedan 1870-talet utgjorde. Forskningen har visat att antisemitiska attityder i regel har stärkts i sammanhang där judarna har fått utvidgade rättigheter och därmed har upplevts hota etablerade gruppers dominerande ställning inom särskilda yrken och verksamheter.⁸⁴

Marginaliseringens mekanismer

I den här uppsatsen har jag undersökt hur lokalsamhället i Åbo förhöll sig till den småhandel som judar sedan 1870-talet idkade i staden. Ett judiskt samfund uppstod som en följd av en rysk förordning som 1858 stadgade att soldater i den ryska armén som varit stationerade i Finland hade rätt att stanna kvar i storfurstendömet efter avslutad tjänstgöring. Teoretiskt har uppsatsen utgått från att den typ av handel som judarna på sätt och vis tvingades in i hade en viktig funktion för att svara på den ökade efterfrågan på konsumtionsvaror som präglade det sena 1800-talets finländska samhälle, samtidigt som handeln med framför allt begagnade kläder var en verksamhet som man allmänt hade en nedlåtande syn på. Syftet har varit att analysera sådana attityder och samhällseliga mekanismer som bidrog till att hålla den judiska handeln i marginalen av det lokala samhällets handelslandskap.

Analysen visar att de mekanismer som bidrog till att hålla de judiska handlandena i lokalsamhällets marginal verkade på en mängd olika plan. Lagar och förordningar som utfärdades på ett statligt eller nationellt plan kringsskar rent juridiskt judarnas möjligheter att livnära sig. De tvingades in i en förhållandevis smal nisch där de endast kunde handla med vissa typer av varor, vilket i sin tur gjorde att det var svårare för dem att förbättra sina utkomstmöjligheter än för individer med finsk medborgarrätt. Därtill påverkades småhandeln av handelsplatsens rumsliga placering i Åbo och myndigheternas försök att kontrol-

84. Se t.ex. Sonja Weinberg, *Pogroms and Riots. German Press Responses to Anti-Jewish Violence in Germany and Russia, 1881–1882* (Frankfurt am Main 2010). Den stärkta antisemitismen på 1880-talet i både Ryssland och Tyskland framställs i regel som en reaktion mot liberalisering och judarnas stärkta ställning i samhället.

lera handeln i staden. Den judiska handeln koncentrerades rumsligt till den så kallade narinken, som låg i stadens utkant men samtidigt i närheten av arbetarstadsdelarna där de judiska försäljarnas primära kundkrets bodde. För kunderna, som i huvudsak utgjordes av samhällets lägre skikt, var narinken i sin tur en plats där man genom det vardagliga handelsutbytet personligen kom att interagera med en folkgrupp som i många avseenden representerade ett främmande element i stadens vardag.

Förutom av den statliga lagstiftningen och den lokala regleringen påverkades den judiska småhandeln av den lokala pressens rapportering om den handelsverksamhet som ägde rum på och kring narinken. I tidningarnas artiklar och notiser träder narinken fram som en orolig plats, som domineras av bråk såväl mellan judar som mellan judarna och majoritetsbefolkningen. Därtill uppmärksammas judarnas aggressiva handelspraktiker som gör att godtrogna kunder blir lurade, samt olika typer av verksamheter som rör sig på gränsen mellan det lagliga och det olagliga. I rapporteringen blir även sådana negativa stereotypier om judar och handel som i slutet av 1800-talet vanligt förekom runtom i Europa synliga. Här kopplas föreställningarna om den lokala handelsplatsen i Åbo till ett för tiden typiskt transnationellt mönster. Samtidigt kombineras de stereotypier som utgår från de judiska försäljarnas etniska och religiösa tillhörighet med en nedlåtande syn på småhandeln och den handel med begagnade kläder som de idkade.

Slutligen påverkades de judiska handlandenans ställning av de lokala hantverkarnas och köpmännens attityder, som på 1880-talet resulterade i att en del av dem slog sig samman för att hindra den judiska handelns expansion. Dessa strävanden från de lokala näringsidkarnas sida verkar stöda teorin om att den typ av handel som judarna idkade tolererades till en viss gräns, men förvandlades till ett potentiellt problem när den grupp som hade förpassats till handelns marginal började utmana de ramar som begränsade dem. När en del judiska handelsmän började expandera sin verksamhet och grunda affärsrörelser – vilket många gjorde med framgång – uppfattade andra lokala affärsidkare denna expansion som ett hot. Det upplevda hotet resulterade i försök att påverka såväl myndigheternas tolkningar av existerande lagar och förordningar, samt den framtida lagstiftningen om judarnas medborgarrättigheter. Diskussionen om judarnas medborgarrättigheter och rätt att idka näring på nationellt plan påverkades i sin tur av jämförel-

ser med motsvarande utveckling i andra länder och av stereotypa och delvis antisemitiska föreställningar om judisk handel.

Studier av etnifierad handel som liknar den form av handel som stått i fokus i den här uppsatsen öppnar upp för en mängd perspektiv på det finländska samhället kring sekelskiftet 1900, vilka har hamnat i skymundan i tidigare historieforskning. Genom att rikta blicken mot lokalsamhällets vardagliga handelsarenor kan man öka förståelsen för olika minoriteters förutsättningar att försörja sig i storfurstendömet. En analys av den nödvändiga men samtidigt misstänkliggjorda etnifierade handeln kan således bidra till att nyansera den bild av ett etniskt och nationellt enhetligt samhälle som är ett resultat av historieforskningens nationella paradig och en senare metodologisk nationalism. Småhandeln och de platser på vilka den idkades utgjorde arenor för kulturmöten mellan dessa etniska och religiösa minoriteter och lokalsamhällets majoritetsbefolkning. I dessa kulturmöten kan man urskilja en ständig kamp om den sociala och ekonomiska hegemonin i stadsrummet, som ur de handlande minoriteternas perspektiv handlade om att lokala myndigheter, den lokala pressen och lokala näringsidkare försökte hålla dem kvar i det lokala handelslandskapets marginal.